PROŠLOST MOJE ZEMLJE

MATKOVIĆ

HASAN-PAŠA POD SISKOM 1593

CARNIOLIÆ VICTORIA *ab Hassan Basha gloriosissime Reportata 22 Iuny 1593*
PETRINIA

BIBLIOTEKA

SVEZAK 4 PROŠLOST MOJE ZEMLJE

HRVOJE MATKOVIĆ

HASAN-PAŠA POD SISKOM 1593

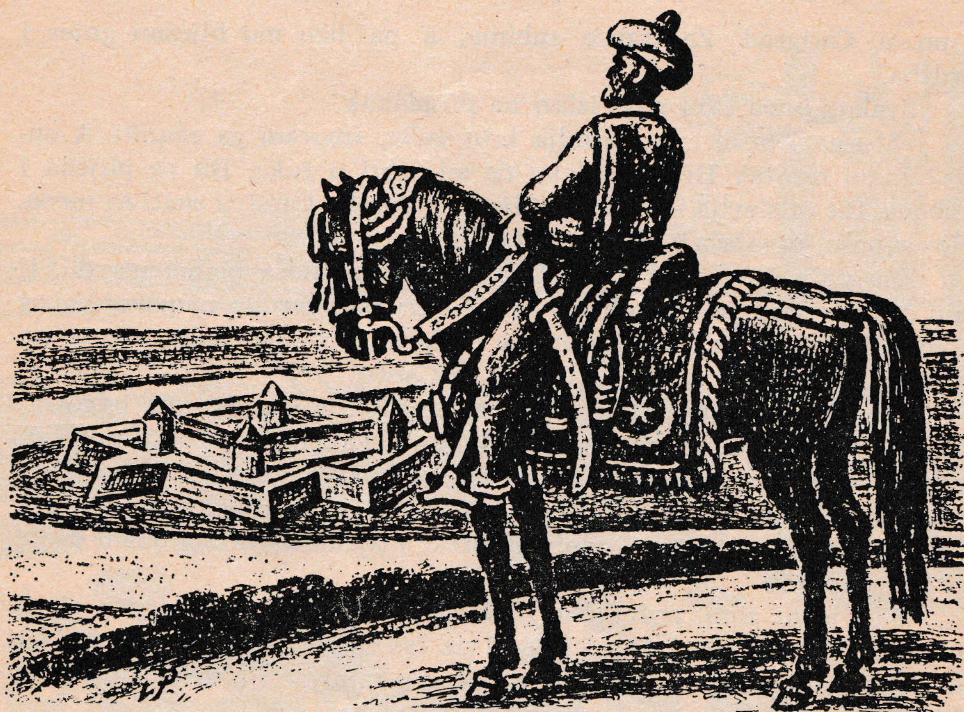
ZAGREB 1962

Urednik
ŠARLOTA ĐURANOVIĆ

Recenzenti
dr NADA KLAIĆ i STJEPAN SIROGLAVIĆ

Ilustrirao i omot opremio
VJEKOSLAV PARAĆ

Odobrio Savjet za prosvjetu NRH
rješenjem br. 07-260/1 od 17. I 1962.

HASAN-PAŠA GRADI PETRINJU

Svako jutro, čim sunce rastjera maglu, Hasan-paša,* turski vojskovođa, izlazi na zaravanak u blizini hrastovačkog kaštela i promatra okolinu. Pogled mu se gubi u nizinu kojom protječu Kupa i Petrinjčica, nastavljajući svoje vijugave tokove. A tamo u daljini gdje Kupa doseže Savu stoji utvrda zagrebačkog Kaptola — Sisak. Tri velike okrugle kule povezane debelim zidovima zatvaraju trokutu sličan prostor i smjelo prkose turskom osvajaču.

Gleda Hasan nepomičan i nijem. Taj utvrđeni grad na utoku Kupe u Savu ozbiljna mu je prepreka da osvoji cijelu Hrvatsku. Mora ga pretvoriti u hrpu kamenja, a čeljad kaptolsku sasjeći ili otpremiti sul-

* Nepoznate riječi i lica potražite u Tumaču na str. 34

tanu u Carigrad. Zaškrguće zubima, a na licu mu bljesnu gnjev i srdžba.

Svakog jutra silni paša izlazi na proplanak.

»Sisak . . . Sisak . . .«, mrmlja kroz zube, »moram ga zauzeti. A onda? Jadni ostatak Hrvatske lako će mi pasti u ruke. Bit će plijena i robova. Bit će slavlja i trijumfa. Cijelo će Tursko Carstvo znati za mene, Hasan-pašu, osvajača i pobjednika.«

Zna paša što treba činiti. U blizini Siska mora podići utvrdu. U nju će dopremiti veliku količinu hrane i oružja i sve što njegovoj vojsci treba. Bit će to njegova, Hasanova tvrđava. Iz nje će tada navaliti na Sisak.

Ali gdje da izgradi utvrdu? I na to pitanje on već ima odgovor. Podići će je na mjestu gdje se Petrinjčica ulijeva u Kupu. Tu Kupa čini veliku okuku, kao da joj je nečija ruka naglo skrenula tok ulijevo. Zbog nanesena šljunka ovdje je vodostaj rijeke prilično nizak. Tek uz lijevu obalu voda je izdubla nešto dublje korito. Prijelaz na drugu obalu ovdje će biti najlakši.

Bilo je to zimi, početkom 1592. godine. Studen i hladnoća slegli se nad cijelim krajem. Ali to nije ni na čas smjelo omesti pripreme jer je Hasan odlučio da s gradnjom započne u rano proljeće, kad nabujaju rijeke te mu Hrvati neće moći ometati radove.

Na pašinu zapovijed započne sječa obližnje šume. Odzvanja šumom zveket sjekira i zaglušni tutnjevi oborenih stabala. I kad se nakupi gomila drvene građe, krenu jednoga jutra povorka upregnutih kola uz surove poklike goniča na gradilište uz desnu obalu Kupe, tamo gdje joj prilazi mirna, tamnozelena Petrinjčica.

Prvi temelji utvrde udareni su 12. travnja 1592. Gdje se prije nekoliko dana zelenila livada, izrasla je čvrsta, visoka kula od hrastovih i kestenovih balvana pričvršćenih dvostrukim čavlima i željeznim kukama. Kao da je nikla preko noći. Odmah se nastavilo s gradnjom zidova s jedne i druge strane kule.

Kola za kolima natovarena zemljom neprestano pristižu. Teški balvani ne pružaju dovoljno sigurnosti, pa zidove treba s nutarnje strane poduprijeti i zemljanim nasipom. Treba raditi brzo. I ovdje, na radilištu, gomilaju se gromade tamne, još vlažne zemlje. Gradnja napre-

duje. Utvrda će imati oblik četverokuta. Već se pomalo naziru njeni obrisi. I tek što se dovršila gradnja prve kule, već niče druga, pa treća, četvrta, peta. Hasan je naredio da se izgradi pet jakih kula i dvoja čvrsta vrata. Istovremeno se započe s kopanjem dubokog jarka oko zidova. U nj će se pustiti voda da se neprijatelj ne bi mogao približiti.

Veliko mnoštvo vojnika i radnika koje je Hasan-paša doveo ovamo iz cijele Bosne radi užurbano. Sve se odvija po određenom redu. Hasan zadovoljno promatra tu vrevu i užurbanost, dizanje teških balvana, udaranje batova, navoženje zemlje. Utvrda koju podiže bit će polazna tačka njegova velikog plana. Ona će biti simbol njegove moći i slave.

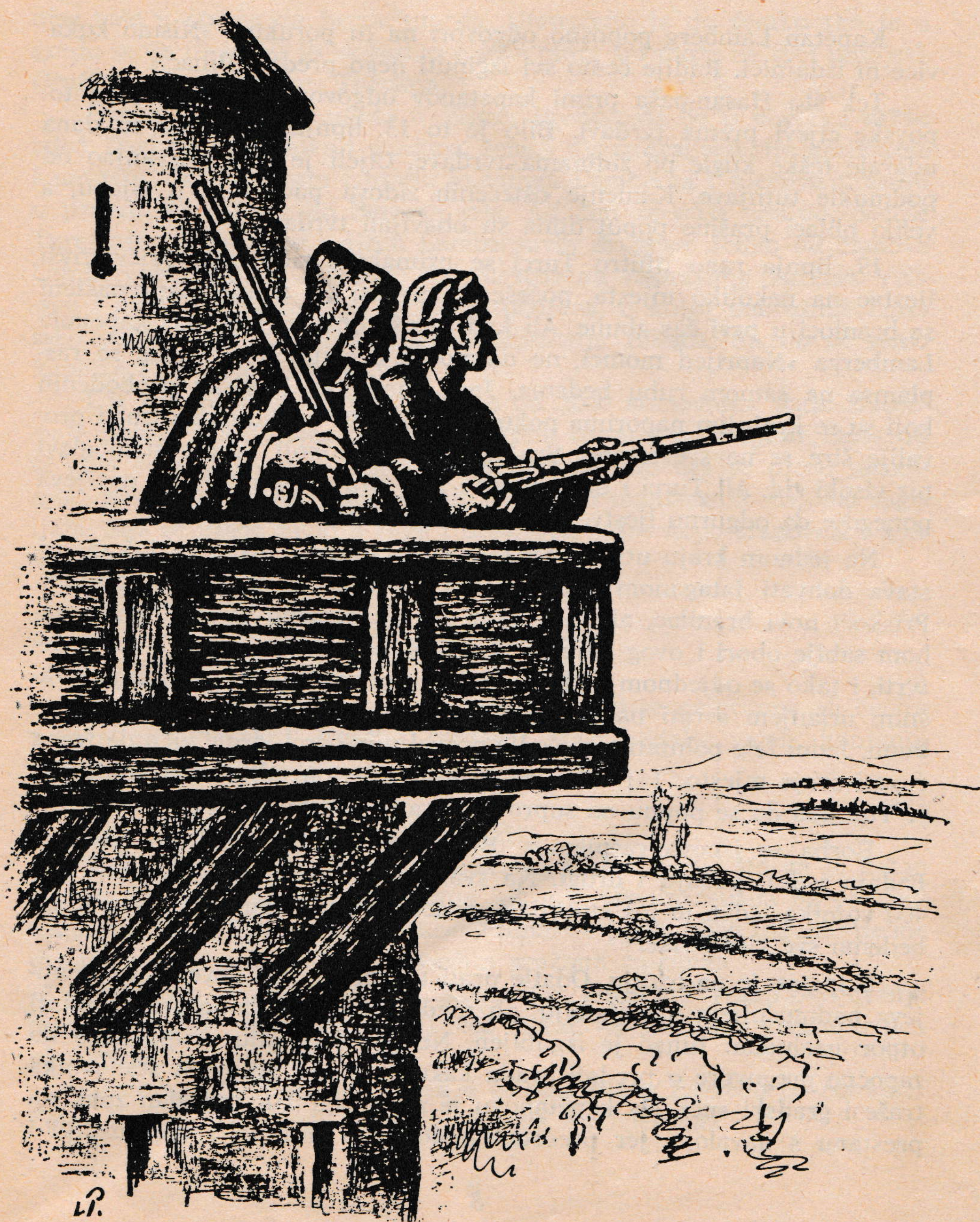
2. svibnja rano ujutro odjeknu nadaleko snažno gruvanje topova i prasak pušaka. Zvuk trublja i udaranje talambasa najaviše početak ophoda oko utvrde. Započe veliko slavlje, kojim je obilježen svršetak radova na Hasanovoj utvrdi. Uz gromko klicanje Turci stadoše obilaziti novu tvrđavu sagrađenu za svega tri tjedna.

Svečanost je potrajala nekoliko sati. A zatim je slijedila obilna gozba. Nikada još Hasan nije bio toliko darežljiv. Ali danas, kad je završena gradnja njegove tvrđave, neka se umorni graditelji nažiju jela i pića. Hasan zapovjedi da se iz njegova tabora donese rakija. Sve se uzgibalo u obijesnu veselju.

I dok odasvud dopiru poklici pijanih Turaka, nedaleko od utvrde, na puteljku prema Hrastovici, zaustavi Hasan svoga konja. S vidljivim zadovoljstvom promatra masivno zdanje od čvrstih drvenih trupaca. Već sutra će u utvrdu dopremiti teške topove i smjestiti posadu.

PAD BIHAĆA

Pošto je Hasan-paša dovršio novu tvrđavu Petrinju, odluči najprije zauzeti Bihać na Uni. U prvoj polovini lipnja 1592. godine pet hiljada Hasanovih vojnika opkoli grad u kome se nalazila posada od 400 momaka. Posadom je zapovijedao kranjski plemić Krsto Lamberg. Hasan se ponadao da je već dolazak njegove vojske dovoljno uplašio branitelje. Na most koji vodi prema gradu njegovi ljudi postaviše pismo: »Hasan traži od kapetana i posade da mu predaju grad i utvrdu, koji, ionako, pripadaju sultanu.«

LP.

Kapetan Lamberg ponosno odgovori na tu poruku: »Nismo kukavice ni izdajnici. Radije ćemo svi izginuti nego predati Bihać.«

Tek što Hasan-paša primi kapetanov odgovor, odmah okrenu topovske cijevi prema tvrđavi. Bilo je to 13. lipnja. Nekoliko su dana udarale teške kugle po zidinama tvrđave. Cijeli je kraj odzvanjao od podmukle tutnjave. Kamenje oštećenih zidova padalo je u rijeku, a veliki oblaci prašine poput dima su obavijali tvrđavu.

19. lipnja rano ujutro Turci se primakoše zidinama. Pričvrstivši ljestve na nekoliko mjesta, počeše se penjati na zidine. Zaprepašteni se branioci u prvi čas zbune. Ali kad začuše ohrabrujući glas kapetana Lamberga »Naprijed momci, ne dajmo se neprijatelju«, borba se rasplamsa na samom rubu bedema. Jauk ranjenika i vrisak probodenih koji su se krajnjim naporima pokušavali održati na zidinama iznad provalije šire se na sve strane. Svakog se časa pokoji Turčin strmoglavi niz visoki zid. Ali Turci i dalje nadiru kao mravi. Braniteljima uspijeva ponegdje da odgurnu ljestve zajedno s Turcima.

Na jednom kraju utvrde pade jedan branilac. Turčin ga još sa ljestava dohvati jataganom kad se ovaj spremao da zamahne sabljom. Priskoči novi branilac, ali je Turčin već na bedemu te snažnim zamahom sablje obori i ovog vojnika. Za njim se već penje drugi, treći, četvrti, i tako se odjednom nađe na bedemu grupa neprijatelja, koja strašnim urlanjem svrati na sebe pažnju ostalih branilaca. To stvori zabunu. Jedni žele pohitati tamo gdje provaljuju Turci, drugi viču da treba čuvati svoje mjesto. Taj trenutak zbunjenosti i neodlučnosti omogućio je Turcima da se popnu na suprotnu stranu bedema.

Borba se iznova rasplamsa. Branitelji Bihaća navaljuju žestoko. Padaju jedni, padaju i drugi. Na svakom koraku ranjeni i mrtvi. Od 400 vojnika jedva je još stotinjak sposobnih za borbu. A Turaka je na bedemu sve više i više.

Kapetan je na tornju. Odatle prati tok bitke. Već devet dana odolijeva nadmoćnijem neprijatelju, ali uvidje napokon da je svaki daljnji otpor uzaludan. Bihać je izgubljen. Ne preostaje mu drugo nego da započne pregovore o predaji grada kako to u ime gradskih stanovnika traže i gradski suci. Na kapetanovu je zapovijed Turcima dan znak da prestanu s navalom, jer preostali malobrojni branitelji već sustaju i

nisu više u stanju da brane utvrdu. Utanačeno je da svatko tko je u gradu može ili ostati ili slobodno otići s onim što može na sebi ponijeti. Oružje se mora predati Turcima.

Istoga dana Turci uđoše u Bihać. Hasan-paša je u početku držao riječ. Darivao je vojnike i građane, žene i djecu dragocjenim haljinama i novcem. Čak je i sam ispratio kapetana Lamberga i njegovu pratnju u pravcu Slunja sve do Petrova sela. Ali čim se paša udaljio, počeše Turci zadirkivati žene i djecu Lambergovih drugova. Jedan od članova Lambergove pratnje, Nijemac Gal, nasrne na naprasitog Turčina Veli-agu i obori ga na zemlju. Nastade tučnjava, u kojoj naoružani Turci lako pobiše poražene i razoružane branitelje Bihaća. Spasio se samo kapetan i šest njegovih ljudi.

I u Bihaću nastade pokolj. Više od 2000 stanovnika dade Hasan-paša pobiti, a 800 djece pokupi i otpremi sultanu u Carigrad. Odasvud se čuje samo vika i zapomaganje. Žene privijaju uza se djecu proklinjući nasilnike, ali razbješnjeli Turci otimaju mališane iz majčina zagrljaja. Sav se Bihać zavio u tugu i očaj. Tek nešto malo stanovnika spasilo se bijegom.

I BREST JE PAO

Pod lukom s istočne strane dvorišta pojavi se nezgrapna ali čvrsta pojava zapovjednika sisačke tvrđave. Malo podalje jedan konjanik upravo privezivaše posljednji remen na sedlu.

»Jesi li spreman?«

»Spreman sam«, odgovori konjanik.

Zapovjednik još jednom pogleda svijetložuti papir što ga je držao u ruci. Učini mu se kao da se tinta još nije sasvim osušila na posljednjim riječima »Tvoj odani Mikac«. Primakne papir bliže ustima, dahne dva-tri puta u nj te ga savije svojim snažnim rukama.

»Kad ban primi ovo pismo, sigurno će požuriti; svako oklijevanje moglo bi, naime, biti pogubno«, reče Mikac vežući tanku crvenu vrpcu oko svitka.

Nešto kasnije jurio je glasnik u galopu prema Zagrebu noseći banu Tomi Erdödyju [Erdedi] poruku sisačkog zapovjednika.

Mikac je pisao: »Do nas čak dopire gruvanje topova iz Kostajnice. Pretpostavljam da se tamo nalazi Hasan-paša. Bojim se da je naumio krenuti dalje. Zato ne oklijevaj, nego odmah kreni s vojskom prema Brestu, gdje su sada samo Nijemci, a oni su plašljivci te se ne usuđuju ni pokazati. U Brestu ima dovoljno trave, što će jamačno biti dobro za tvoje konjanike . . .«

Gotovo u isto vrijeme kad je Hasan-paša stigao u novosagrađenu tvrđavu, ban je krenuo iz Zagreba i utaborio se kod Bresta nasuprot Petrinji. Ali još nije imao dovoljan broj vojnika da bi mogao udariti na Hasana. Štajerski mu staleži poslaše dvije hiljade ljudi, ali koprivnički kapetan Stjepan Grasswein [Grasvajn], koji je morao dovesti najjaču četu, još nije bio stigao.

»Eto, pogibelj je velika, a taj Nijemac kao da hotimice oteže sa skupljanjem četa«, žalio se ban u taboru. »Nedostaju nam njegove duge puške. Da nas Hasan-paša sada napadne, loše bismo se proveli. A k tome i ovi štajerski kapetani nikako ne mare za moje prijedloge. Utaboriše se na vinorodnim brežuljcima i uopće ne slušaju moje savjete.«

Toma Erdödy je bio zabrinut. Cijeli je dan nervozno obilazio oko šatora gledajući u pravcu odakle je Grasswein trebao doći. Već se pomalo hvatao mrak, a čete koprivničkog kapetana nikako da stignu.

* * *

Iste se večeri prema rijeci spuštao povisok, košćat čovjek s ožiljkom na lijevom obrazu. Odjeća mu od grube lanene tkanine, a na glavi stari seljački šešir posivio od sunca. Iako je upravo napustio banov tabor, očito je da nije vojnik.

Neznanac se primače džbunu što priječi pristup k rijeci. Zastade, ogleda se na sve strane, pa pognute glave oprezno nastavi put uz rijeku prema mostu što su ga Turci podigli od Petrinje prema Brestu. U blizini mosta ponovo se zaustavi. Učini mu se kao da u neposrednoj blizini čuje glasove. Kuda da umakne? Da se vrati? Ili da se spusti niz strminu do vode? Kad je već zakoračio prema vrbi što se nadvila nad rijeku, razabra da glasovi dopiru s druge strane obale. Uzdahne s olakšanjem i krene naprijed. Samo još da prijeđe most, i sve će biti u redu. Nagrada sigurno neće izostati.

Pod zaštitom mraka neznanac se približavao drugoj strani mosta. Još malo, još samo malo i bit će u Petrinji kod Hasan-paše.

A kad ga paša ugleda, grohotom se nasmije:

»Došao si, podla vucibatino! Što bi Hasan bez ovakvih nitkova?« — Tu zastane, dohvati velik vrč napunjen vinom, povuče nekoliko gutljaja, rukom otare debele usne i ponovo se isceri na došljaka:

»Dobro nasamarih tog Erdödyja, ha ha ha... Nije ni slutio da mu je vodič moj plaćenik. Kazuj brzo sve, prokleta huljo, sve, čuješ li!«

I Vojin poče da priča. Pred Brestom su zapravo dva tabora: jedan banov, tik do rijeke, a drugi, štajerski, na brežuljcima. Ban je u teškom položaju. Još mu nisu stigle koprivničke čete. Vojnici su mu mladi i tek prispjeli u vojsku, bez iskustva i bojne vještine. Nijemci zaziru od sukoba. Ban je veoma zabrinut.

Hasan-paša se lukavo nasmije i pogladi gustu bradu. Brzim pokretom ruke baci uhodi kesu zlatnika i dade mu znak da ode. Savijajući svoje mršavo tijelo prema podu, uhoda pohlepno dohvati novac. Još jedan poklon paši, i Vojin nestade iz odaje.

Hasan-paša se zamisli. Zabaci glavu, namršti čelo i obrve, kao i uvijek kad treba donijeti neku odluku. Sutra će njegove čete krenuti preko mosta u pravcu Bresta.

* * *

Banska vojska upravo završi s objedom. Vojnici polijegaše unaokolo. Što od jela, što od vrućine (bio je 19. srpnja) obuze ih neka mlitavost. Nedaleko od tabora pasli su konji.

Toma Erdödy prvi primijeti da Turci prelaze most — naprijed pješaci, a za njima konjanici. Bilo ih je nekoliko hiljada. Ban dade znak da se čete postave u bojni red. Odjednom se sve uzgiba. Nitko nije očekivao napad. Pa još u ovaj čas! Dok su drijemovni vojnici tromo hvatali oružje, Turci su već bili nadomak taboru. Banu je ipak uspjelo da u posljednji čas izvede čete na čistinu i da hrabro dočeka napad.

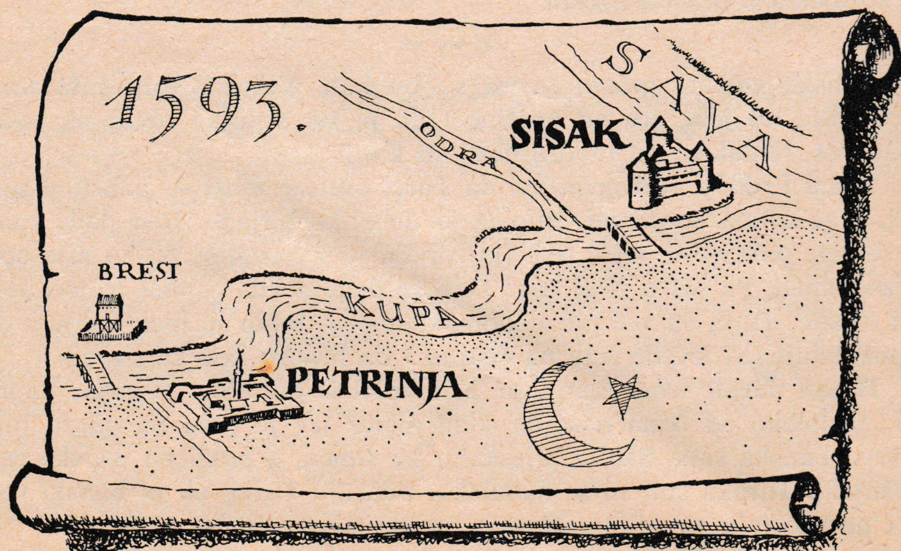
Hasan navali svom žestinom. Konjanici iz pozadine pojuriše naprijed. Nedaleko od bana nastade silan metež jer je prva na udaru bila upravo banska četa. Sablje bljeskahu na suncu, a poklici i psovke razbješnjelih Turaka čuli su se nadaleko. Udaraju Turci, ali ni banski vojnici ne zaostaju za njima. Hasanu neprestano pristižu nove čete.

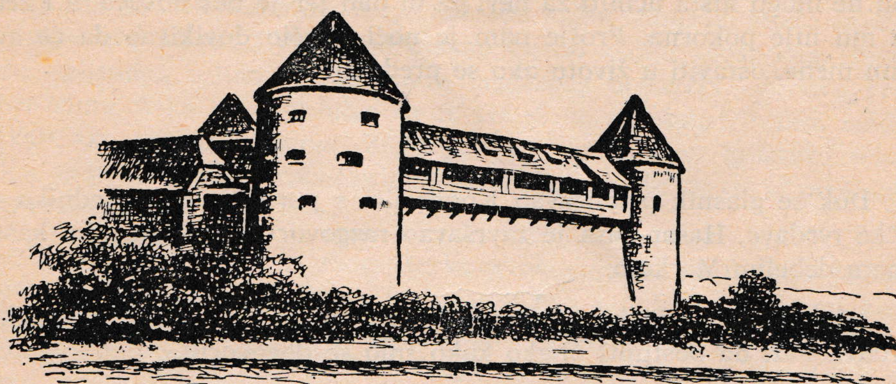
Bitka potraja dva sata. Prve posustaše štajerske čete naoružane teškim oružjem. Njihov zapovjednik pade među prvima. Veća skupina banskih pješaka još se drži podalje od tabora. Turski ih konjanici počeše opkoljavati. Za bijeg je već bilo prekasno. Opkoljeni od Turaka, gotovo svi izginuše. Spasiše se samo oni koji su uspjeli dohvatiti Savu i preplivati na drugu obalu. Nekolicina umače u obližnju šumu.

Ban se povlačio s manjom grupom prema taboru. Kad je vidio da ga Turci progone, umakne s nekoliko banskih vojnika i tri štajerska oklopnika. Tri se dana nije znalo za bana da li se uopće spasio.

Najzad udariše Turci na sam tabor i oplijeniše ga. Najprije sasjekoše sve pješake na koje su naišli, a onda ugrabiše najljepše šatore, silu novaca, hrane, oružja i bojnih sprava te zaplijeniše pet topova. Bojno polje kod Bresta bilo je prekriveno s više od šesto hrvatskih i štajerskih vojnika. Velik je broj vojnika uhvaćen i otpremljen u ropstvo. Cijelu je noć Hasan vukao plijen iz tabora i određivao što će poslati sultanu da mu se slava pronese. Poslao je u Carigrad i šesto odrubljenih glava i mnogo vojnih stjegova.

Još iste noći Hasan-paša zapali Brest. Za ovu sjajnu pobjedu sultan mu pošalje dragocjenu sablju i odijelo izvezeno suhim zlatom.

SISAK JE UGROŽEN

»Danas su Turci tri puta jurišali na vanjska vrata Siska i na opkope«, stajalo je u pismu što ga je Mikac uputio 23. srpnja 1592. pukovniku Stjepanu Grassweinu u Koprivnicu. »Nekoliko naših slugu ustrijeliše. Mi ih pokopasmo. Mnogo je ranjenih, među njima i vojvoda Berlian. Izvadismo mu metak. Vojvoda zavija od bolova. Ne znam hoće li preživjeti. Turčin je slomio i uništio sve. Sada gađa kacijanericom, velikim topovima otetim od bana i s još drugih šesnaest topova. Kugle padaju upravo na skladište puščanog praha.«

»Zid uz kulu srušio nam je neprijatelj na dvanaest lakata duljine«, nastavlja Mikac. »Porušio je i dio novoga zida. Na obali Kupe prema gradu načinio je šesnaest jakih opkopa pa sa njih neprestano gađa zidove. Načinio je opkope i nasuprot zadnjoj kuli, te nam i s te strane nanosi mnogo štete. Osamdeset puta tukli su danas topovima grad.«

»Turci su dovukli nove tovare živežnih namirnica i praha. Hasanpaša se zakleo da neće otići dok se ne predamo i dok Sisak ne sravni sa zemljom. No, mi nećemo da se o nama govori kao o Lambergu. Mi hoćemo da pred svijetom sačuvamo slavno ime.«

Pismo završava riječima: »Pomozite nam, za volju božju, vi, pukovniče Hrvatske i upravitelju Slavonske krajine. Naša braća na Kap-

tolu ne mogu ništa učiniti za nas, pa ni ban jer je bez novaca, a i zemlja mu nije pokorna. Prošle nam je noći Turčin dovikivao da će sve, osim mene, ostaviti u životu ako se predadu.«

* * *

Dok se glasnik približavao Koprivnici s porukom zapovjednika sisačke tvrđave, Hasan-paša je završavao razgovor s hrastelničkim kaštelanom debelim Markom.

»Dakle tako, ovu hrpu zlatnika dobit ćeš iz moje ruke u sisačkoj tvrđavi. Pazi da postupiš onako kako smo se dogovorili.«

Ranom zorom debeli Marko uđe u sisačku tvrđavu. Blaž Đurak i Matija Fintić odvedoše ga k zapovjedniku Mikcu. Marko se raspriča o teškom položaju domovine, o prokletom neprijatelju koji nemilice navaljuje i propašću prijeti cijeloj Hrvatskoj. Naročito se pogrdnim riječima okomi na Hasan-pašu, koji je naumio uništiti sve.

»Eto, poslije Bresta zapalio je i kaštele u Hergoviću i Goteću. Došao je do Odre i spalio sva sela, a zatim tri dana haračio po Turopolju. Sada misli zauzeti Sisak. Ali mi ga ne damo. Radije ćemo svi izginuti. Ja se neću rastati od svoje puške i tući ću po Turcima kao munja«, junačio se Marko pred zapovjednicima opkoljene tvrđave.

Promatrajući Marka dok je ovaj govorio, Mikcu se kod njega nešto nije svidjelo. Trebat će svakako pripaziti na njega.

I Mikac se ne prevari. Debeli je Marko obilazio tvrđavu. Pokušavao je zapodjenuti razgovor s vojnicima u zapadnoj kuli, koja je bila najizloženija turskom udaru. Ali oni baš nisu bili razgovorljivi. Tada poče više kao za sebe: »Što smo mi jadni, braćo moja! Težak i bezizgledan je naš položaj. Hasanova nadmoć je očita. Što mi tu možemo? Zar ima smisla ginuti, kad je svaki otpor uzaludan? Trebalo bi, braćo, razmisliti je li Mikac u pravu kad nas tjera u sigurnu smrt.« No kad spomenu da je najbolje za vremena još predati se Hasanu, jedan vojnik skoči i snažno ga udari pesnicom u lijevi obraz. Marko zatetura i pade preko drvene klupe što je stajala iza njega. Nekoliko ga vojnika zgrabi

i odvuče k Mikcu. Još istoga dana sunovratiše Mikčevi vojnici svezanog Marka niz kulu. U valovima Kupe nestade jedan izdajnik. Među ostalim našlo se kod Marka i ćirilicom pisano pismo kojim »gospodin Hasan-paša, moćnoga sultana i gospodara beglerbeg bosanski, obećava svim kmetovima Siska i Hrastelnice da će sve svoje zadržati i pašinu zaštitu uživati ako mu se pokore«. Znao je paša da je život kmetova težak, stoga je pokušao da ih obećanjima privuče i izazove metež u protivničkim redovima.

Hasan-paša se rasrdi zbog Markova neuspjeha. Zato stade ponovo topovima udarati po tvrđavi. U pismu Mikcu zaprijeti da će mu kožu oderati kad osvoji i razvali Sisak. »Uzdao si se u bana Tomu Erdödyja i očekivao od njega pomoć. Ali mi smo uz pomoć Muhamedovu jači od njega. Sad te bijemo topovima zaplijenjenim u njegovu taboru. Ali, kad nam stignu veći topovi, kojima smo osvojili Bihać i Ripač, i ti ćeš promijeniti mišljenje.«

Nekoliko dana kasnije Hasan dobije Mikčev odgovor. Javlja mu da je spreman predati tvrđavu. Neka za tri dana pošalje najodličnije Turke iz svoga tabora da im preda grad. Bila bi velika sramota predati tako važnu utvrdu običnim vojnicima. Na Hasanovu se licu pokaže zadovoljan smiješak. Napokon je slomio otpor. Sisak se predaje.

U međuvremenu, Mikac namjesti u predvorju grada nabijene topove i pokrije ih travom i zemljom. I kad se za tri dana pojaviše pred gradom Turci, same age i begovi u bogato ukrašenim odijelima, Mikac izda zapovijed da se otvore gradska vrata. Tek što Turci prijeđoše preko mosta, po njima se osuše topovske kugle. Izgiboše svi.

Hasan se razbjesni i zagrozi se Mikcu zbog prevare. Naredi nov, još jači napad na utvrdu. Ali branitelji i dalje hrabro odolijevahu napadima. Paša, povrijeđen u svom ponosu, još pet dana uzalud udaraše na Sisak. A onda naredi povlačenje. Ozlojeđeni se Hasan zakune da će osvetiti krv svojih junaka.

BAN SAZIVA SABOR

Dva snažna konjanika odmiču cestom ostavljajući za sobom vrtlog uzvitlane prašine. Odjeća im blistava i sjajna. Preko dolamica prebačeni ogrtači od kunovine iskićeni zlatnim gajtanima i dragocjenim dugmetima. O pojasu im vise britke sablje i bodeži, a glave im pokrivaju kalpaci. Lica su im ozbiljna, a pogled mrk. Čini se kao da su zaokupljeni nekim čudnim mislima.

»Sve je njemu važnije od nas i naše zemlje«, prekine najzad jedan od njih šutnju. »Mi se ovdje bijemo s Turcima kako znamo i prolijevamo našu krv, a njegovo veličanstvo premudri i premilostivi naš vladar sjedi u dalekom Pragu.«

»Da, da ... u divnom dvorcu, okružen sjajem i raskoši«, prihvati drugi privukavši uzde k sebi i poskočivši malo na sedlu.

Iz obližnje šume zastruji studen zrak, ali konjanici kao da ga ni ne osjetiše. Njihova mrka lica odaju da ih muče druge brige.

»Dvor je uvijek pun uzvanika«, započe opet onaj prvi — krupniji, s prosijedom bradom i velikim crnim očima. »Ređaju se gozbe i zabave, a mi smo prepušteni sami sebi. Priča se da se naš kralj Rudolf bavi proučavanjem zvijezda.«

»I alkemijom, i slikarstvom, i svačim drugim samo ne državnim poslovima«, doda drugi. »Zato, dragi Franjo, i ne stižu odgovori na naše molbe. Pa i ne čudi me toliko što se kralj ne odaziva na vapaje hrvatskih staleža. Prošlog je ljeta u Carskom vijeću govorio Nijemac Auersperg. Vjerno je opisao naš težak položaj i svu bijedu i nesreću te zaklinjao vladara da ne napušta Hrvatsku krajinu. Upozorio ga je da će padom Hrvatske Turci neposredno ugroziti i njemačke zemlje. A on? Kao da nije ništa ni čuo.«

»Ne treba nas to čuditi«, doda lijevi konjanik. »Čovjek koji je odgojen u dalekoj Španiji ne može poznavati naš život i naše običaje, a niti naše potrebe. Ne zna kralj Rudolf što je to turska vojska. Kad bi Turci harali i pustošili njegove posjede kao naše, drukčije bi se ponašao. Ovako, sve je to daleko od njega. Ne čuje on zveket oružja niti vidi krv koja teče hrvatskom zemljom.«

»E, bogami, nikad nismo imali lošijeg vladara.«

»Zaista nikada. Sva je sreća što je naš ban Toma čestit i junačan muž. Nijedan se ban nije dosada toliko brinuo za utvrđivanje gradova kao on.«

»Veselim se što ćemo ga sutra opet sresti na Saboru. Sjećaš li se samo kako je pretprošle godine potjerao Turke iz grada Moslavine. U njemu je bila turska posada. Bio sam uz njega kad je vršio raspored naših snaga i pripremao napad. Kakav je to vojnik! Jednom dijelu četa zapovjedi da udare na grad iz malih topova, a on ga s ostalom vojskom

opkoli i stane rušiti zidine. Doskora naši vojnici zapališe prah opkoljenim Turcima, i njima ne preostade drugo nego da se predaju. Ban je zaplijenio tada tri topa, mnoštvo pušaka i drugog plijena, a grad je dao razoriti.«

»Da, Toma je zaista dobar vojskovođa. Možda će i Hasan-paši stati na kraj, koji, usprkos zaključenom miru, povremeno provaljuje i pljačka.«

Hladan zrak ponovo zastruji konjanicima u obraze. Kao po dogovoru, istodobno podbodu konje, te jednolični ritam njihova galopa postane načas brži. Sunce se već priklanjalo zapadu. Cijeli je kraj utihnuo. Samo je topot konja narušavao tišinu.

Plemići Franjo Alapić i Stjepko Druškovački žurili su na Sabor, koji je hrvatski ban Toma Erdödy sazvao za 24. siječnja 1593.

* * *

Sutradan su na Saboru izabrana dva poslanika za Ugarski Sabor u Požunu, gdje će kraljevu zamjeniku nadvojvodi Matiji prikazati teško stanje Hrvatske i predati poruku Hrvatskog sabora.

»Neka nadvojvoda i kralj znaju da neće propasti samo naše kraljevstvo nego i nadvojvodine zemlje s cijelom Ugarskom. Petrinju bi trebalo srušiti jer odanle dolazi najveće zlo. Otkako je prije dvije godine bosanski paša počeo harati, spalio je i zauzeo 26 tvrđava i tvrđavica na granici, a 35 000 ljudi odveo u ropstvo. Čini se da mu je još jedina želja da malene ostatke ovoga kraljevstva posve uništi i razori.«

»Neka poslanici isposluju od kralja i nadvojvode da pojačaju bansku vojsku vojnicima i novcem, a Krajinu neka bolje utvrde . . .« zaključi Sabor. »Banska je vojska tako malena da se jedva može oprijeti kojem begu ili vojvodi, a kamoli moćnom paši bosanskom. Neka kralj naredi svojim generalima u Hrvatskoj i Slavoniji da surađuju s banom i da se u nuždi zajedničkim silama opru neprijatelju. Za utvrdu Sisak kralj bi također mogao nešto učiniti.«

Hrvatski plemići žele da njihovi poslanici na Saboru u Požunu iznesu i to što čini kraljeva vojska u Hrvatskoj. »Ono što se uspije sačuvati od neprijatelja, opustoše kraljevi vojnici. Kolju stoku, odnose vino,

provaljuju u kuće, tuku i ubijaju ljude, pa čak otimaju i pokućstvo. Sjeme pripravljeno za sjetvu grabe i odnose.«

»Staleži i redovi najnevoljnijega kraljevstva hrvatskoga ostavljeni bez pomoći i snage učinit će, s obzirom na život i domovinu svoju, ono što sudbina ili nužda savjetuje kao najkorisnije« — završava tekst poruke.

Ugarski sabor u Požunu, kojemu je predsjedavao nadvojvoda Matija, donio je ovu odluku: »Neka se Hrvatska sama brani kako zna i sama neka plaća svoju vojsku.«

VOJSKE SE SPREMAJU

Još nekoliko kilometara — i u Banjaluku će stići naoružana povorka. Mali ali izdržljivi bosanski konji vuku kola puna oružja i hrane. U svaka kola upregnuta su po četiri konja. Jadne životinje upinju se iz sve snage. Tovar je težak, a put loš, neravan i pun rupčaga. Svaki čas sklizne pokoji kotač u jarak kraj puta. Kola se nagnu ili prevale. Vika i psovka na sve strane. Povorka zastaje, a ljutiti Turci udaraju bičevima izmučene životinje.

»A-uuu . . , a-uuu«, podvikuje nekoliko Turaka u jedan glas, i kola se izvlače iz gliba. Naoružana družba nastavlja put.

Iz Travnika kreće druga povorka prema Bihaću. Naprijed konjanici, a za njima pješaci. Svjetlucaju se koplja i puščane cijevi, bljeskaju se handžari i buzdovani. Iz Foče, Bugojna, Zvornika također pristižu nove čete. Cijela se Bosna uskomešala. Odasvud se dovlači oružje i hrana.

Hasanovi glasnici jure na sve strane i prenose zapovijedi. Moćni je ratnik uputio posebnog glasnika čak u Budim da i od tamošnjeg paše traži vojsku. Poruke stižu u Biograd, Ostrogon, Siget, Pečuh — južna je Ugarska sva na nogama. Hasan ne moli. On naređuje. Njegovu je vojnu odobrio i sam veliki vezir Sinan-paša.

Strašan je bijes zahvatio Hasana otkako je ono lani morao napustiti opsadu Siska. Golema je njegova mržnja, golema će biti i njegova osveta. Sa svih strana skupljaju se čete. Sve hrli prema Banjaluci. Na glas o velikoj vojni neke čete hitaju i nepozvane.

Parać

Ovoga će puta Hasan-paša sravniti Sisak sa zemljom, a Hrvatskoj će zadati posljednji udarac.

* * *

Glasovi o pripremama Turaka neprestano stižu u Hrvatsku. Unatoč zaokupljenosti pripremama, Turci se zalijeću iz Petrinje u Turopolje te plijene i pustoše sve do čega dođu. Tako je početkom svibnja 1593. godine Rustan-beg izišao iz Petrinje s 3000 pješaka i 300 konjanika. Palio je i pljačkao oko Kerestinca te nijedna kuća ne ostade čitava. Svu je stoku otjerao, štale zapalio, a uhvaćene seljake zlostavljao.

»Vidio sam ih blijede i zastrašene«, pisao je ban Toma Erdödy karlovačkom generalu Andriji Auerspergu. »Njihova su se lica izduljila od straha. Dršću neprestano i ponavljaju »Pomozi, svijetli bane, sve nam Turčin uništi.« A ja moram mirno gledati kako Turci robe i haraju jer još nemam dovoljno vojske. Tuga mi razdire srce, a pomoći niotkuda. Jučer mi je ispričao jedan prebjeg da je Turaka u Banjaluci sva sila. Oko 30 000 ljudi. Svi u Bosni već znaju da je Hasan naumio uskoro ponovo navaliti na Sisak.«

Ban ne prestade tražiti pomoć. Konačno se i na hrvatskoj strani poče skupljati vojska. Car povjeri zapovjedništvo nad tom vojskom Ruprechtu Eggenbergu [Rupreht Egnberg], koji je dvadeset godina služio u Nizozemskoj i imao veliko ratno iskustvo. On će surađivati s karlovačkim generalom i hrvatskim banom kao i s ostalim zapovjednicima četa.

Eggenberg odluči da se u Hrvatskoj sjedini sva vojska kako bi se spriječila turska navala. Karlovačkom generalu naredi da se sa svojim četama utabori kod Jastrebarskog. Koprivnički zapovjednik neka premjesti čete u Posavinu, a ivanički će zapovjednik zaposjesti predjele oko Siska. Eggenberg sa svojim njemačkim i slovenskim četama i Toma Erdödy s hrvatskim banskim četama utaborit će se na Savi blizu Zagreba, odakle će najbolje moći pratiti gibanje neprijatelja.

U Sisku su te godine bili zapovjednici Blaž Đurak i Matija Fintić. Oni su grozničavo vršili pripreme: popravljali su kule oštećene u mi-

nuloj opsadi, pripremali oružje, barut i hranu. Svi muškarci iz obližnje Krajine koji su bili sposobni za oružje nalazili su se već u Sisku. Nekoliko dana prije Hasanova dolaska pod Sisak Eggenberg im je poslao sto dobro naoružanih pješaka.

* * *

Vojska sakupljena u Banjaluci odmori se nekoliko dana, a onda se uputi prema Sisku. Desnom obalom Save primicahu se najprije prednje čete sastavljene od 2000 pješaka i 600 konjanika, a za njima glavna vojska. Hasan je dao u Gradiški utovariti topove na lađe, koje će doploviti u blizinu Siska. Među njima će se opet nalaziti glasovita kacijanerica, zatim erdedica i top s grbom cara Maksimilijana. Svaki taj top je bacao kugle teške do 60 funti.

Već 15. lipnja 1593. zabijelišе se turski čadori po sisačkim brežuljcima. Golemo mnoštvo naoružanih Turaka pružaše stravičnu sliku. U najljepšem čadoru, što ga oblijeva sjaj sunca na zalazu, Hasan-paša izdaje naređenja.

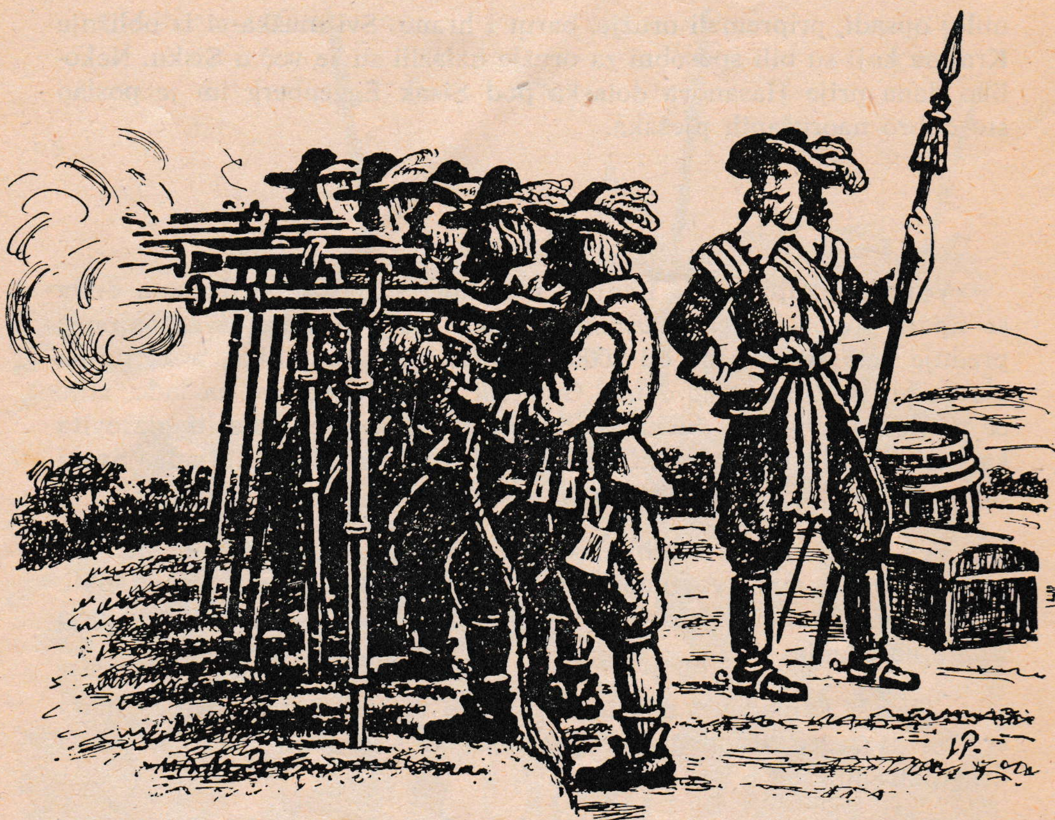
»Ti ćeš, Ramadane, nadzirati gradnju mosta. Sutra navečer mora već biti izgrađen, da mogu po njemu prijeći s vojskom preko Kupe na drugu stranu.«

»Ti ćeš, Memi-beže, postaviti topove odmah nasuprot tvrđavi i stalno ćeš udarati na grad da se nitko živ ne može pojaviti na zidinama.«

»A ti, Šeref-beže, izaberi među tvojim konjanicima ponajbolje momke, koji će spremno čekati moju zapovijed i prvi upasti u tvrđavu kad Memi-beg provali vrata.«

»Ne štedite kugle ni prah. Sisak mora biti uništen.«

Okupljenim se begovima učini Hasan kao opsjednut. Oči mu sijevahu pod gustim obrvama. Duboke brazde iznad brkova kao da su se još jače usjekle u lice. Glas mu bijaše zvonak, a kretnje odrešite. Odlučnost i uvjerenje u pobjedu zračile su iz njega.

ODLUKA POD ŠATOROM

Najbolja zaštita sisačke utvrde bijaše kula s kupske strane prema zapadu. Po njoj Turci najprije počeše udarati topovima. Kugla za kuglom padaše na grad uz silan tresak. Jedno tane odbije s gradskih vrata komad željeza, koje pogodi u glavu Matiju Fintića, jednog od zapovjednika, i on pade mrtav. I tako Blaž Đurak ostade sam, bez svoga najboljeg druga. On junački nastavi obranu. Videći da neće dugo izdržati ako Turci nastave ovakvom žestinom, pošalje glasnika banu Tomi Erdödyju i Eggenbergu s molbom za hitnu pomoć.

Pravo je čudo kako je glasnik uspio umaknuti pod kišom turskih zrna. Pročitavši poruku, ban se Toma veoma uznemiri. Pohita Eggenbergu, a ovaj odmah uputi poruku generalima da smjesta krenu pod Sisak.

19. lipnja njihova se vojska poče primicati Sisku. U Turopolje je iz Jastrebarskog prispio Andrija Auersperg, a s njim i Krsto Obručan s koruškim arkebuzirima. Došao je i Stjepan Grasswein s hrvatskim vojnicima iz Varaždina. Adam Raubar je vodio kranjske arkebuzire, Petar Erdödy hrvatske uskoke, a Stjepan Tahi hrvatske husare. Tu su i manje čete Ivana Draškovića, Vuka Druškoca, Benka Turoca i Frana Orehovačkog, a, najzad, tu je i ban Toma Erdödy s 1240 banskih vojnika. Pa ipak, svih zajedno nema mnogo više od 5000.

21. lipnja rano ujutro sve se vojskovođe sastanu nedaleko od posavskog Novigrada u šatoru Auersperga. Započne vijećanje.

»I zato mislim da treba najprije izviditi položaj«, zaključi Eggenberg, koji prvi uze riječ. »Ja ću sam s pratnjom odjahati do sisačke tvrđave, a kad se vratim, donijet ćemo odluku.«

»Mi možemo odluku donijeti odmah«, upade odlučno ban Toma Erdödy. »Odgađati u ovom trenutku znači predati Sisak Turcima. Po vijestima koje smo dobili Hasan-paša je ovog puta odlučio da konačno zauzme tvrđavu. Zato i napada tako silovito kao nikada dosad. Ne dopustimo da našim oklijevanjem sisačka posada postane malodušna. Čekajući, može nam se dogoditi da nas Hasan-paša iznenada napadne i potuče. Stoga mi prvi udarimo na njega dok se tome ne nada.«

Koprivnički se kapetan Stjepan Grasswein složi s Eggenbergom: »Ipak treba da najprije utvrdimo tačan položaj oko tvrđave. Možda stanje i nije tako kritično. Sjetimo se da je i prošle godine Hasan-paša udarao na Sisak pa su ga branitelji bez ičije pomoći uspjeli odbiti.«

»Ove je godine Turaka mnogo više. Hasan-paša je spreman na dugu opsadu, a naši u tvrđavi ne mogu dugo izdržati«, javi se uskočki kapetan Petar Erdödy.

»Krenimo odmah!«

»Neka Eggenberg ode sam, kako je rekao!«

»Pomozimo opkoljenoj braći!« Čula su se različita mišljenja.

Raspru prekine odjednom brz topot konja što je poput strijele jurio prema taboru. Konjanik sjaše baš pred Eggenbergovim šatorom.

Stražar najavi glasnika iz Siska. Svi se pogledaju zbunjeno. Nastade tišina.

»Neprijatelj je već napola porušio kulu kod Save. Memi-beg neprestano na nju udara. Uvečer će napasti kulu posve izbliza jer je izgradio nasip s kojega će lako vojskom dospjeti na zid. Ne dođe li pomoć još danas, Sisak će sutra pasti«, završi zadihani glasnik.

Na to progovori Andrija Auersperg: »Ban Toma ima pravo. Ne smijemo oklijevati. Braćo, ne gledajmo na broj neprijatelja, već srčano udarimo.«

Eggenberg mu se nije suprotstavio. Odlučiše da se s navalom započne odmah.

Vojska krenu prema Sisku u tri bojna reda. U prvom redu bijaše hrvatski ban Toma Erdödy s banskim četama. Drugim je dijelom zapovijedao karlovački general Andrija Auersperg, a trećim, većinom konjanicima, Ruprecht Eggenberg.

POGIBIJA SILNIKA

Hasan je upravo bio na ručku kad mu Memi-beg zvornički javi da se približava neka vojska. Doušnik Vojin vjerojatno će znati tko bi to mogao biti, pomisli paša. Ali pašin plaćenik ne vjeruje da bi se zapovjednici iz Hrvatske mogli odvažiti da sami navale.

»Sigurno netko od Erdödyjeve braće dolazi uznemirivati tvoj tabor, svijetli pašo«, odgovori suhonjavi uhoda. Paša se primiri, ali ne zadugo. Doskora stigoše glasnici s vijestima da se u daljini blistaju stijegovi i oružje. Sumnje više ne može biti. Hasan izda naređenje da bubnjevi i trublje odmah oglase uzbunu.

»Neka se vojska odmah postavi u bojni red!«, glasila je pašina zapovijed.

Osamnaest hiljada konjanika vodi Hasan preko Kupe mostom što ga je prije nekoliko dana dao podići. U taboru ostadoše Kurt-beg vučidolski i Opert-beg hlijevljanski da nastave s napadom na Sisak. Vojska se poredala na prostoru što ga zatvaraju Kupa i Odra tako da se paši iza leđa nalazila Kupa, lijevo od njega Odra, a desno most koji ga je povezivao s taborom.

U prvom naletu sukobiše se konjanici Ivana Draškovića, Benka Turocija, Franje Orehovačkog i bana Tome Erdödyja s oko 1000 izvrsnih turskih konjanika. Bitka započe tako silovito da je za nekoliko minuta maleni prostor na kojemu se odvijao sudar konjanika bio prekriven gomilom ubijenih i ranjenih boraca. Ranjeni konji bezglavo su jurili amo-tamo vukući za sobom probodene i izmrcvarene konjanike.

Kad je palo već dosta Turaka, nove čete konjanika upravo se spreme da ih nadomjeste. Potpomognut od Auerspergovih strijelaca, ban Toma Erdödy zasiječe ravno u sredinu neprijateljskoga lijevog krila. Žestoko udarahu jedni na druge. Auerspergovi strijelci nemilice gađahu iz pušaka Turke na lijevoj strani bliže mostu, a Toma sijecijaše sve odreda na desnoj strani prema Odri. Tu se razvila borba izbliza. Udaralo se bijesno s obje strane. Turci ponajviše svojim savijenim sabljama, a kad bi im ona izmakla, laćahu se onoga što su mogli dohvatiti: bodež, jatagan, drugu sablju. Ali banski ih vojnici sve više potiskivahu prema Odri. Najzad se probiše do same Kupe i tako presjekoše Turcima vezu s taborom. Uzalud su očekivali pojačanje. Nikako da im stigne pomoć.

Dok su Turci bili već gotovo stjerani u Odru, na desnom se krilu kod mosta pojaviše Stjepan Blagajski i Jakov Prank. Među Turcima nasta pometnja. Gonjeni od Auerspergovih strijelaca, pokušavahu se dohvatiti mosta. Pomiješaše se konjanici i pješaci, i ne zna se kud će koji. Bježe Turci na sve strane. Jedni skaču u Odru da je preplivaju, a drugi bi mostom preko Kupe. Ali, most je zaposjednut te uzmaka nema. Hrabri ih uskoci stadoše udarati sjekirama. Zatim počeše rušiti najprije drvenu ogradu, a onda i poprečne grede.

I dok su Turci završavali u valovima Odre i Kupe, otvore se teška vrata sisačke tvrđave. Blaž Đurak provali sa svojim junacima iz grada te udari na neprijatelja. To još više pojača zabunu i strah kod Turaka. Broj onih što su bezglavo skakali u Kupu sve je više rastao. Doskora bi Kupa prekrivena mnoštvom turskih tjelesa i konjskih lešina.

Hasan-paša izbezumljen juri na konju po bojištu. Što da poduzme? Pomisli da bi najprije trebalo osloboditi most, i to prije nego ga neprijatelj do kraja poruši.

»Naprijed junaci, naprijed na most«, zagrmi iz svega glasa. »Ne damo se kaurskim psima. Još samo malo i Sisak je naš«, hrabri paša malaksalu vojsku.

»Naprijed u boj, naprijed... naprijed...«, ali glas ga odjednom izda. Spotakne se o ranjena konja koji se opružen još trzao na zemlji. Prepoznao ga je po bogato ukrašenom sedlu. To je »Sajal«, konj carevića Mehmed-bega, najstarijeg sina sultanove sestre. Naglo povuče

uzde svoga konja. A kad je htio skrenuti nalijevo, nekoliko metara podalje ugleda sasječenog i krvlju oblivenog carevića.

»Naprijed!«, zarida paša kao ranjena zvijer. »Uništimo ih!«

Ali što je to?! Nitko ga više i ne sluša. Ili ga možda ne čuju? Umjesto da na njegovu zapovijed jurnu naprijed, njegovi momci u paničnom strahu napuštaju bitku i bježe prema rijeci. Još jednom pokuša narediti juriš.

»Naprijed junaci! Alah vas gleda!« Ali u tom metežu nitko više ne prepoznaje moćnog pašu. Kako da zaustavi rasulo? Kako da spriječi poraz? I Mustafa-beg kliški, i Sinan-beg orehovački, i Šeref-beg cernički — svi leže na bojnom polju.

Puno je polje turskih lešina. Jauk i zapomaganje ranjenika, rzanje probodenih konja i krikovi onih koje odnosi Kupa bez nade u spas razliježu se po cijelom kraju.

I Hasanu se odjednom učini kao da ga obavija gust oblak magle. Pred očima mu nešto titra, a tijelom mu prolaze ledeni srsi.

Zar su zaista svi odjednom nestali? Ali ne! Eto, tu je njegova vojska. On ih opet sve vidi. To su njegovi momci.

»Kukavice, nitkovi, izdajnici«, gnjevno zareži Hasan. »Zar bježite pred ovim . . .« i zastade jer mu se ponovo zamagli. U glavi mu čudno zašumi. A onda ponovo ugleda vojnike.

Ne, ne, to nije ništa ozbiljno. Samo trenutna malaksalost. Ima u Hasana još snage. Sad će on povući sve za sobom. Prvi će se baciti naprijed, a njegovi će vojnici jurnuti za njim. Dobro otvori oči, jače stegne uzde, zamahne sabljom i jurnu naprijed.

Grupa banskih konjanika pojuri u susret silnom paši. Paša naglo okrenu konja i pojuri natrag. Odjednom se pred njim stvori Kupa. Banski su konjanici iza njega. Udaljenost između paše i njegovih progonitelja sve se više smanjuje. Hoće li ga stići? Nitko im od Turaka ne sprečava put. Svi samo panično bježe.

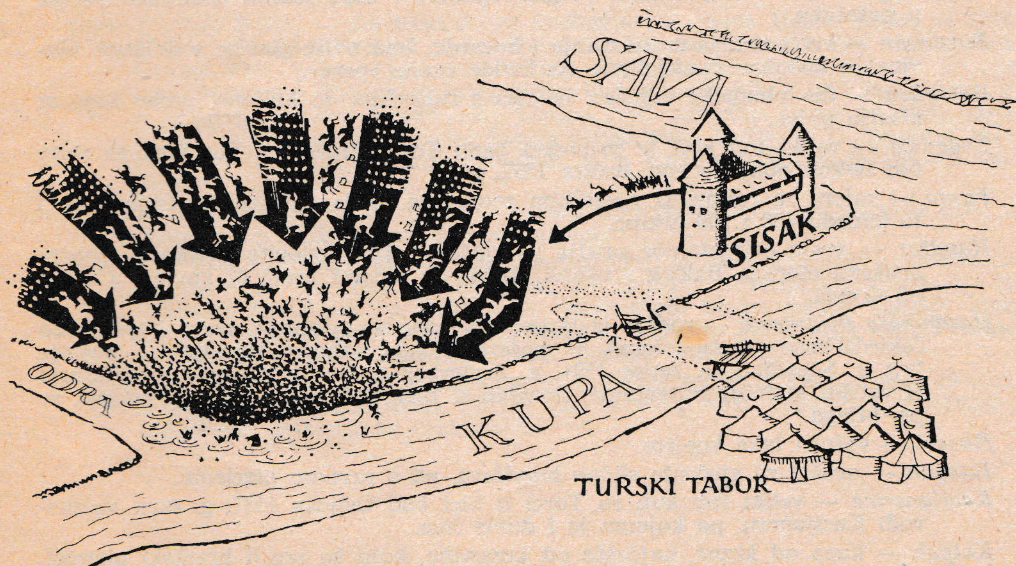
Hasan kao da ne vidi rijeku ispred sebe. Samo juri, juri kao pomaman naprijed. Još tri metra, dva, jedan . . . Na rubu obale Hasanov se konj pokušava zaustaviti, propinje se, a paša se jedva održava u sedlu. Ali već idućeg trenutka i konj i konjanik nestaju niz strminu u mutnim valovima Kupe.

I Turci u taboru spašavahu se bijegom. Tako je i tabor zaposjednut. Kakav silan plijen! Skupocjeni mačevi, sablje i zastave, bogato izvezene haljine, zlato, biseri i drugi nakit. Poraženi Turci ostaviše dvije hiljade konja i trideset topova, među njima i devet velikih za navale na tvrđave. Osim kacijanerice tu su još i erdedica i top s grbom cara Maksimilijana.

Drugoga su dana Erdödyjevi vojnici s dugim motkama u ruci obilazili rijeku i izvlačili leševe odličnijih Turaka. Tako su pronašli i tijelo Hasan-paše. Banov brat, uskočki kapetan Petar Erdödy, zamota Hasanovo tijelo, prebaci preko njega koplje i zastavu pa ga zakopa na povišenu mjestu blizu Siska. Ali Turci ne žele da tijelo njihova paše leži u neprijateljskoj zemlji. To bi za njih bila velika sramota. Jedne se noći beglerbeg petrinjski došulja sa svojim ljudima i prenese Hasanovo tijelo u Petrinju.

Godinu 1593. nazvaše Turci »godinom propasti«.

TUMAČ POJMOVA I LICA

Aga — turski vojni dostojanstvenik.

Alkemija — naziv za pokuse koji su se izvodili u srednjem vijeku, a imali su za cilj pretvaranje običnih metala u zlato i srebro pomoću tzv. »kamena mudraca«.

Arkebuziri — vojnici naoružani arkebuzama, tj. starim puškama s kokotom i dugom cijevi.

Ban — najviši dostojanstvenik u Hrvatskoj. Nalazio se na čelu uprave, sudstva i vojske. Od 1596. g. dalje samo je jedan ban, a prije te godine bila su katkad i dva. Sve do kraja XVIII st. ban je bio izravno podložan kralju, koji ga je postavljao izabravši jednoga od plemića s popisa predloženog od strane Hrvatskog sabora.

Beg — turski plemićki naslov.

Beglerbeg — upravnik pašaluka (beglerbegluka) i zapovjednik spahijske vojske u pašaluku.

Buzdovan — vrsta oružja za udaranje i bacanje. Ima oblik glavice s drškom. Glavica je uzdužno razdijeljena na listiće zvane »pera«.

Dolamica — dio plemićke odjeće: haljina s rukavima do koljena, preko koje se stavlja pojas.

Erdedica — veliki top koji je pripadao banu Tomi Erdödyju. Turci su ga zarobili nakon pobjede kod Bresta 1592. g.

Funta — mjera za težinu. U pojedinim zemljama imala je različitu vrijednost, i to između 450 i 500 grama.

Handžar — vrsta orijentalnog oružja za sječenje. Ima valovito zavinutu, iznutra brušenu oštricu. Balčak s ušima obično je bio od kosti ili kovine, a rjeđe od drveta.

Hasan-paša Pridojević — rodom iz Bosne. Odveden na sultanov dvor, dotjerao do čekirdži-baše (nadsokolara). U početku vlade sultana Murata III postaje beg u Segedinu, a zatim 1591. g. beglerbeg u Bosni. Odavde uznemiruje Hrvatsku stalnim provalama. Poražen u bici kod Siska 1593. g., utopio se pri bijegu.

Husari — vojnici lake konjice.

Jatagan — oružje za sječenje slično handžaru, ali s ravnom oštricom.

Kacijanerica — veliki top koji su Turci u bici kod Osijeka 1537. g. oteli vojskovođi Kacijaneru, po kojemu je i dobio ime.

Kalpak — kapa od krzna, najčešće od kunovine, koju su nosili hrvatski plemići.

Kaptol — naziv za dio starog Zagreba u kojem se nalazila katedrala i gdje je zagrebački biskup imao svoje sjedište. Kaptol je imao velike posjede u ši-

roj okolici, pa mu je pripadao i Sisak. Utvrdu je uzdržavao sam Kaptol, pa zapovjednici Siska nisu bili vojnici, nego crkveni dostojanstvenici zvani kanonici. Kako je uzdržavanje utvrde na granici zahtijevalo mnogo sredstava, to je Kaptol često morao moliti za pomoć.

Kaštel — mala utvrda uzduž hrvatske granice prema Turskom Carstvu.

Kaštelan — zapovjednik posade smještene u kaštelu.

Krajina — U XVI st. razvio se na teritoriju Hrvatske uz granicu prema Turskoj poseban obrambeni pojas nazvan Vojna krajina. Cilj osnivanja Krajine bio je da se spriječi daljnje prodiranje Turaka. Zato su na Krajini bile brojne utvrde. Obrana je povjerena vojnicima krajišnicima ili graničarima, čiji se položaj razlikovao od položaja ostalog stanovništva Hrvatske. Krajina se dijelila na hrvatsku i slavonsku. Hrvatsku su krajinu činile senjska, bihaćka, ogulinska i hrastovička kapetanija, a Slavonsku križevačka, koprivnička i ivanička. Vojsku u Krajini izdržavali su štajerski, kranjski i koruški staleži, kojima je bilo mnogo stalo do obrane granice, jer bi tako već na hrvatskom teritoriju zadržali Turke i spriječili pljačkanje svojih posjeda. Kralj Rudolf (1576—1608) povjerio je brigu nad Hrvatsko-slavonskom krajinom nadvojvodi Karlu, koji ju je vojnički uredio u dogovoru sa staležima svojih zemalja, osnovao u Grazu ratno vijeće i sagradio veliku tvrđavu Karlovac. Uređenje Krajine mijenjalo se u kasnijim stoljećima.

Paša — turski vojni i civilni dostojanstvenik koji je stajao na čelu oblasti zvane pašaluk.

Sultan — naslov za turskoga vladara. Pri kraju XVI st. u vrijeme bitke kod Siska bio je na čelu turske države sultan Murat III.

Talambas — vrsta bubnja.

Toma Erdödy Bakač — sin bana Petra Erdödyja i Barbare Alapić. Rodio se 1558. g. Već u dvadeset prvoj godini života istakao se uz oca u bici kod Cazina. Godine 1581. postao je hrvatski ban. Uspješno je vojevao protiv Turaka kod Slunja i u Moslavini. Sudjelovao je i u velikoj bici kod Siska 1593. g. u kojoj je poražen Hasan-paša. Godine 1595. zahvalio se na banskoj časti, a 1607. g. postao je nasljedni župan varaždinski. Umro je 17. siječnja 1624. Pokopan je u zagrebačkoj katedrali, gdje mu je podignut mramorni spomenik.

Trijumf — svečanost nakon pobjede u ratu kad pobjednički vojskovođa ulazi u glavni grad s plijenom i zarobljenicima.

Uskoci — naši ljudi koji su napuštali svoja ognjišta pred Turcima i »uskakali« na susjedna zemljišta. Sklonivši se na teritorij Austrije (u Hrvatsku) ili Mletačke Republike (u Dalmaciju), nastavljaju borbu protiv Turaka. Izvodili su i podvige na moru svojim lakim brodovima gusarskoga tipa. Poznato je vojevanje senjskih uskoka protiv Turaka u XVI st.

Veliki vezir — najviši turski dostojanstvenik, glavni suradnik i savjetnik sultanov. U vrijeme bitke kod Siska 1593. g. bio je veliki vezir Sinan-paša, prijatelj i zagovornik Hasan-paše Pridojevića.

Izdavačko poduzeće »Školska knjiga«
Zagreb, Prilaz JNA 2

Za izdavača BRANKO ŽUTIĆ

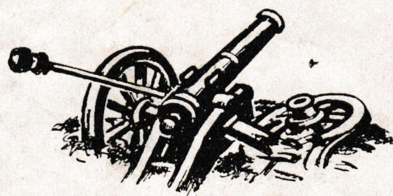
Tehnički urednik MAJA KOŽIĆ

Lektor JOSIP SILIĆ

Korektor MIRJANA JOZIĆ

Štampanje završeno u svibnju 1962.
u tiskari Grafičkog zavoda Hrvatske
Zagreb, Frankopanska 26

Tiraža 6000 primjeraka

35290